Adela Manolii

ROLUL MITOLOGIEI ÎN FORMAREA TERMINOLOGIEI BIOLOGICE

„*Nomina si nescis, perit et cognitio rerum*".
(Karl Linné)

Un interes deosebit pentru terminologia biologică prezintă *etimologia*, ştiinţa care studiază viaţa şi istoria termenilor, proveniența, productivitatea lor etc.

Termenul *etimologie* este de origine greacă (*έτνμος* „adevărat" + *λόγος* „ştiinţă, studiu") şi denumeşte ramura lingvisticii care studiază originea cuvintelor unei limbi, explicând evoluţia fonetică şi semantică a acestora [1, p. 305]. În literatura de specialitate se cunosc câteva tipuri de etimologii:

a) *etimologie multiplă* (concept introdus în lingvistica românească de Al. Graur [2, p. 203]) – stabileşte originea cuvintelor care provin din două sau chiar din mai multe limbi. Cele mai multe cazuri de etimologie multiplă se atestă în cazul neologismelor, adeseori fiind imposibil de arătat limba sursă.

b) *etimologie populară* (numită şi *falsă etimologie*) – fenomen prin care un vorbitor modifică forma unui cuvânt sub influenţa unui cuvânt mai cunoscut, cu care prezintă asemănări de formă şi uneori de sens. Spre deosebire de etimologia ştiinţifică în care cercetarea istorică este obligatorie, etimologia populară are loc în mintea oricărui vorbitor, având caracter sincronic [2, p. 204].

c) *etimologie necunoscută* – se au în vedere cuvintele pentru care nu s-a propus nicio etimologie, dar şi cuvintele care au primit multe explicaţii, fără ca una dintre acestea să fie acceptată de majoritatea lingviştilor (în acest caz se utilizează şi termenii *etimologie nesigură*, *îndoielnică, incertă, discutabilă*). De fapt, etimologia nesigură poate deveni cu timpul etimologie sigură.

În prezentul articol însă ne referim la un alt tip de mitologie, numit de noi *etimologie mitologică*. Deseori originea unor specii este atribuită intervenţiilor divine care preschimbă nişte făpturi omeneşti în animale, plante sau păsări, permiţându-le astfel să scape de moarte, alteori preschimbarea constituie pedeapsa pentru o anumită vină. Şi întrucât despre originea multor denumiri de plante aflăm anume din miturile grecilor antici, considerăm această îmbinare – *etimologie mitologică* – potrivită pentru acest studiu.

a) Termeni din botanică:

În mitologie florile reprezintă o jucărie a zeilor, simbolizând viaţa, renaşterea primăverii şi ciclului continuu al anotimpurilor [3, p. 364]. În timpul sacrificiilor, victimele purtau coroane din ramuri şi flori; la sărbători templele, altarele şi statuile zeilor erau împodobite cu ghirlande de flori. De cele mai dese ori florile sunt protagonistele povestirilor despre metamorfoze, subiect la care ne referim în cele ce urmează, prezentând doar câteva exemple:

● *Anemona* – plantă care aparţine genului de erbacee spontane sau cultivate (care cuprinde aproximativ 120 de specii de flori), din familia ranunculaceelor [1, p. 43]. Anemonele au flori mari de diferite culori.

BDD-A6597 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:58 UTC)

Ca şi alte denumiri de flori şi plante (cum ar fi *smirnă*, *trandafir*) termenul *anemonă* este legat de mitul lui Adonis, tânăr foarte frumos, iubitul zeiţei Afrodita. Aflând despre sentimentele zeiţei faţă de Adonis, Ares, zeul războiului şi soţul Afroditei, la o vânătoare s-a transformat într-un mistreţ şi l-a atacat pe Adonis chiar în prezenţa Afroditei. Din fiecare picătură de sânge a lui Adonis a răsărit câte o floare, care trăieşte puţin, deoarece poate fi smulsă cu uşurinţă de vânt. Florile răsărite din sângele frumosului Adonis se numesc *anemone* (<άνεμος „vânt").

Afrodita a plâns mult moartea iubitului ei şi pentru a-i prelungi prezenţa pe pământ l-a transformat într-o floare numită *Adonis vernalis* (*Ruscuţa-de-primăvară*) [4, p. 57].

● *Chiparos* – arbore răşinos din familia cupresaceelor, are coroană conică şi frunze persistente; lemnul lui este rezistent şi parfumat, fiind utilizat în industrie [1, p. 155-156].

Potrivit mitologiei, Ciparisos (Κυπάρισσος) era fiul regelui Telefos. Ovidiu în *Metamorfoze* (Ovidiu, Metamorfoze X, 106-142) povesteşte că tânărul Ciparisos era foarte ataşat de un cerb pe care întâmplător l-a rănit mortal. A plâns moartea cerbului, dar nemaiputând suporta durerea, a cerut zeilor să fie transformat într-un copac al tristeţii, ca să poată plânge şi să sufere mereu pentru moartea cauzată.

Conform altei versiuni, Ciparisos era un tânăr cretan de o frumuseţe deosebită, iubit de Apollo. Pentru a scăpa de atenţiile zeului, băiatul s-a refugiat pe muntele Casius, unde a fost transformat în chiparos [3, p. 211].

Astfel, chiparosul este utilizat în procesiunile funerare: grecii antici atârnau crengi de chiparos la uşa casei în care a murit cineva; focurile în care erau arse corpurile celor morţi se făceau cu crengi de chiparos; sădeau pomi de chiparos lângă morminte. Pe de altă parte, chiparosul reprezintă simbolul vegetal al nemuririi graţie frunzelor sale mereu verzi şi trăiniciei lemnului său. Din lemn de chiparos erau sceptrul lui Zeus, ghioaga lui Heracle şi săgeata lui Eros – toate aceste instrumente fiind invincibile şi eterne, la fel ca lemnul din care erau confecţionate [3, p. 201].

● *Crocus* (*şofran*) – este un nume dat mai multor plante erbacee: *Crocus sativus*, *Crocus heuffelianus*, *Crocus banaticus*, *Crocus variegatus*.

În mitologia greacă *Crocos* (*Κρόκος*) este numele unui grec de o frumuseţe deosebită. Tînărul s-a îndrăgostit de nimfa Smilax, însă dragostea celor doi era menită a se sfârşi inevitabil, deoarece Crocos era muritor. Zeii s-au înduioşat şi au hotărât să-i transforme pe ambii în flori: pe băiat în *crocus* (*şofran*), iar pe Smilax într-o altă plantă plăcut mirositoare. Sub influenţa legendei celor doi îndrăgostiţi, pe mormintele tinerilor care mureau din dragoste se aşterneau flori de şofran [3, p. 252].

● *Dafin* – arbust răspândit în Sudul Europei. Are frunze persistente, lucioase, aromatice şi fructe mici, ovale. Mai este numit şi *Laurus nobilis*. În limba română există şi termenul *laur* care denumeşte frunzele dafinului cu care se încununau în antichitate eroii, poeţii, oratorii, împăraţii etc. [1, p. 487].

Denumirea acestui arbust îşi are originea într-un cunoscut mit antic despre Dafne (Δάφνις), nimfă foarte frumoasă, fiica zeului fluvial Ladon şi a Geei. Zeul Apollo a fost fermecat de frumuseţea nimfei, care a fost şi prima iubire a lui. Însă Dafne evita orice întâlnire cu Apollo. Când frumosul zeu a încercat s-o prindă, Dafne a rugat-o pe mama ei s-o salveze. Geea a transformat-o într-un arbust numit dafin (laur), care din acel moment a devenit copacul preferat al lui Apollo. Pentru a simţi prezenţa nimfei, zeul poartă întotdeauna pe cap o cunună din laur.

● *Garoafă* – plantă erbacee, ornamentală, din familia cariofilaceelor, cu florile variat colorate şi cu miros specific plăcut [1, p. 361]. Termenul *garoafă* este un împrumut din

BDD-A6597 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:58 UTC)

neogrecescul *γαρίφαλο* atestat şi cu forma *γαρούφαλο* [5, p. 182], însă în literatura biologică se utilizează denumirea ştiinţifică a acestei plante – *Dianthus*, existând diferite specii ale acesteia: *Dianthus caryophillus* (garoafa obişnuită), *Dianthus superbus* (garoafa de munte), *Dianthus carthusianorum* (garoafa de câmp sau garoafa sălbatică) etc.

● *Hiacint* (*iacint*) – plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunzele crescute dintr-un bulb, cu florile de culoare albă, galbenă sau albastră, plăcut mirositoare. Sinonimul termenului *hiacint* este substantivul *zambilă* (*Hyacinthus orientalis*).

În mitologia greacă *Hiacintos* (*Υάκινθος*) este fiul regelui spartan Amiclas [3, p. 428]. Era un băiat foarte frumos, de care s-au îndrăgostit zeul Apollo şi vântul de apus Zefir. Hiacintos a răspuns dragostei lui Apollo. Cei doi deseori îşi petreceau timpul aruncând inele de fier (discuri), care trebuiau să nimerească într-un par înfipt în pământ. Într-o zi, în timpul jocului, Zefir, dorind să se răzbune pe Hiacintos pentru faptul că i-a respins dragostea, a suflat aşa, încât inelul aruncat de Apollo l-a lovit pe tânăr în cap. Îngrozit, zeul a încercat să oprească sângele care se scurgea din rana prietenului său. Acesta a murit pe loc. Din sângele lui a răsărit o floare, care a căpătat numele tânărului, întrucît petalele ei aveau forma literei greceşti *Y*, iniţiala numelui băiatului [6, p. 84].

Florile de *zambilă* (*hiacint*) erau dedicate lui Apollo, zeul soarelui şi protectorul artelor. Astfel, aceste flori reprezintă simbolul jocurilor şi al sportului, dar şi al grabei, îndrăznelii şi semeţiei.

Un alt mit povesteşte că Hiacintos a fost rodul iubirii incestuoase dintre muza Clio şi tatăl ei Pieros. Frumuseţea tânărului a trezit pasiunea lui Tamiris, legendar poet şi cântăreţ trac, care din dragoste pentru Hiacintos a inventat pederastia [3, p. 428].

● *Lotus* – nume dat mai multor plante acvatice, cu florile mari, plăcut mirositoare [1, p. 504]. De obicei, sunt de culoare albastră sau trandafirie. În mitologia greacă planta numită *lotos* era evocată în diferite povestiri mitologice. Poetul latin Publius Ovidius Naso afirmă că *Lotis* (gr. *Λωτίς*) era numele unei nimfe [7, 9.347] de care s-a îndrăgostit Priap, fiul lui Dionysos şi al Afroditei. Acesta avea un aspect monstruos, pronunţându-se prin caracterele sale falice – consecinţa răzbunării zeiţei Hera pentru iubirile mamei lui Priap, Afrodita. Într-o noapte, pe ascuns, acesta a încercat să o seducă pe nimfa Lotis. S-a întâmplat însă că răgetul unui măgar din apropiere a trădat prezenţa lui Priap, iar nimfa, ca să scape de îmbrăţişările lui, s-a transformat într-o plantă care-i poartă numele [1, p. 696].

● *Mentă* – plantă erbacee perenă, din familia labiatelor. Este şi plantă medicinală. Are frunze zimţate, flori mici, în spic, mov, cu un miros specific, puternic. Se cunosc mai multe tipuri de mentă: *Mentha crispa*, *Mentha pulegium*, *Mentha piperita* ş.a. [1, p. 528].

Denumirea *Mentha* este o formă latinizată a cuvântului grecesc Μίνθη [4, p. 12], care era numele unei nimfe. Hades, zeul Infernului, s-a îndrăgostit de această nimfă frumoasă, însă dragostea lor a trezit gelozia Persefonei, soţia lui Hades. Persefona permanent o chinuia pe iubita soţului ei, de aceea Hades a fost nevoit s-o transforme într-o plantă plăcut mirositoare (*mentă*) care îi poartă numele.

● *Smirnă* – arbore exotic din scoarţa căruia se extrage răşină, aceasta fiind utilizată în medicină, parfumerie, la ceremoniile religioase şi la îmbălsămare [1, p. 875].

Acest arbore poartă numele fiicei regelui Ciprului Ciniras, care s-a îndrăgostit de propriul tată, reuşind să petreacă mai multe nopţi alături de el, fără să-şi dezvăluie identitatea. Când Ciniras a descoperit realitatea a vrut s-o omoare pe Smirna, însă fata i-a implorat pe zei să o salveze. Afroditei i-a fost milă de tânără şi a transformat-o într-un arbore, iar din scoarţa de smirnă s-a născut Adonis, rod al iubirii incestuoase dintre Smirna şi tatăl ei.

BDD-A6597 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:58 UTC)

b) Termeni din zoologie:

În Antichitate animalele aveau o mare importanţă în viaţa religioasă şi familială, unele specii de animale aparţinând cultului zeilor sau le erau consacrate. Astfel, berbecii erau proprietatea lui Helios, zeul-soare; caii erau consacraţi Herei; o căprioară era crescută în sanctuarul Despoinei, la Licosura, în Arcadia; câinele era animalul lui Ascleăios ş.a.m.d. Pe de altă parte, animalele erau considerate jertfele cele mai plăcute ale zeilor. Se cunosc şi sacrificii de animale domestice, care erau practicate în mod obişnuit. Animalele erau folosite şi pentru ghicit (vulturul, mesagerul Zeului, indica voinţa zeului; corbii şi turturerele dezvăluiau viitorul prin felul cum cârâiau sau triluiau; la Dodona porumbeii au slujit drept oracole etc.), dar erau şi tovarăşi ai omului, pentru că aveau un caracter sacru. Cel mai mult erau preţuiţi câinii (tovarăşul fidel al lui Ulise), pisica însă era aproape ignorată de către grecii antici, numele ei fiind confundat cu cel al nevăstuicii [8, p. 33-34].

● *Arahnidă* – animal care face parte din clasa artropodelor. Are corpul format dintr-un cefalotorace cu şase perechi de apendice şi din abdomen [1, p. 56]. Termenul *arahnidă* este compus din două elemente greceşti: *αράχνη* „păianjen” şi *είδος* „fel, specie, aspect”.

În limba română se atestă prefixoidul *arahn*(*o*) „referitor la păianjen sau la pânza de păianjen” [1, p. 56] (din grecescul *αράχνη*), care contribuie la formarea altor cuvinte: *arahnoidă*, *arahnoidian*, *arahnoidită*, *arahnolog*, *arahnologie*.

Aşadar, termenii *arahnidă*, *arahne* sau *aranea* reproduc denumirea grecească *αράχνη*, care ne trimite la un mit antic conform căruia Arahne era o fată foarte iscusită în arta ţesutului şi mândră de talentul său. A provocat-o la întrecere pe Atena, zeiţa înţelepciunii să vadă cine ţese mai bine. Atena a examinat cu atenţie pânza ţesută de Arahne, care reprezenta iubirile zeilor, dar nu a găsit nici un cusur. Nevrând să se recunoască învinsă, zeiţa a sfâşiat ţesătura. Fata, disperată, a vrut să se spânzure, însă zeiţa Atena a salvat-o, transformând-o pe fată într-un păianjen, căruia i-a dat numele ei (*arahne*), iar funia cu care a vrut să se sinucidă – în pânză de păianjen. Astfel, fata a fost condamnată să rămână pentru totdeauna atârnată, ţesând o pânză pe care nimeni nu o apreciază şi deseori moare încălcindu-se în propria-i creaţie.

● *Chelona* – este numele unei fete (*Χελώνα*) care locuia într-o casă retrasă, pe malul unui râu. Hermes, zeul comerţului şi mesagerul zeilor, a transformat-o pe Chelona în broască-ţestoasă, deoarece aceasta nu a venit la nunta lui Zeus cu Hera, la care, de altfel, au fost invitaţi şi zeii, şi oamenii, fără deosebire. Fata a preferat să rămână acasă, fapt pentru care Hermes a aruncat-o în râu cu tot cu casă, condamnând-o să-şi ducă mereu casa cu sine [3, p. 200].

În limba română termenul *chelonian* desemnează „ordinul de reptile al căror corp este închis într-o carapace osoasă”, precum şi animalul care face parte din acest ordin (de ex. broasca ţestoasă) [1, p. 153].

● *Filomela* – este un termen compus din gr. *φίλος* „prieten” + *μέλος* „cântec” şi se traduce „privighetoare” [1, p. 332]. De fapt, *Filomela* (*Φιλομήλα*) era fiica lui Pandion, regele Atenei. În timpul războiului dintre Atena şi Teba, Pandion a cerut ajutor lui Tereu, erou grec, fiul lui Ares şi rege al tracilor, care domnea în Daulis, la poalele muntelui Parnas [3, p. 360]. Potrivit legendei, în semn de recunoştinţă regele Atenei i-a dat-o de soţie pe Procne, sora Filomelei. Tereu însă o iubea pe Filomela, de aceea pentru a o aduce în regatul său, i-a spus lui Pandion că Procne a murit, respectiv, trebuie să i-o dea de soţie pe cealaltă fiică, adică pe Filomela.

Din acest moment lucrurile capătă o conotaţie infernală, întrucât regele Atenei a acceptat să-i dea şi a doua fiică, însă Tereu a dus-o pe Filomela într-o pădure deasă,

BDD-A6597 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:58 UTC)

ținând-o ca prizonieră, împiedicându-i astfel orice contact. În plus, ca să nu poată vorbi i-a tăiat limba. Filomela, deşi speriată, a reuşit să țese o pânză care înfățişa chinurile prin care a trecut şi a trimis pânza surorii sale, căreia soțul i-a spus că Filomela a murit.

În timpul unei sărbători dedicată lui Dionysos, Procne a găsit o modalitate de a se apropia de Filomela, ambele gândindu-se cum să se răzbune pe Tereu. Astfel, Procne i-a născut un fiu şi împreună cu Filomela a pregătit mâncare din acesta, dându-i soțului să mănânce. Regele a aflat cumplitul adevăr atunci când acestea i-au arătat capul fiului. Supărat foc a vrut să le ucidă, însă a intrvenit Zeus, care i-a transformat pe toți trei în păsări: pe Tereu în şoim, pe Procne în rândunică, iar pe Filomela în privighetoare [3, p. 820].

● *Mirmex* - astfel (*Μύρμηξ*) era numită o ateniană frumoasă, credincioasă zeiței Atena. Mirmex a avut îndrăzneala să afirme că ea însăşi a inventat plugul, care era, de fapt, darul zeiței înțelepciunii pentru oameni. Drept pedeapsă, zeița Atena a transformat-o pe frumoasa fată într-o furnică, care întoarce pământul de la rădăcinile plantelor, astfel stricând recoltele [3, p. 559]. De altfel, formele *μύρμηξ,-ηκος* (în greaca veche) şi *μυρμήγκι* (în neogreacă) înseamnă „furnică” [9, p. 422].

În limba română termenul *mirmex* nu se utilizează, există însă compuse ce conțin acest element: *mirmecofag* „care se hrăneşte cu furnici”, *mirmecofil* „(plantă) în care trăiesc furnici; (animal) care trăieşte în furnicar” [1, p. 541].

Aşadar, etimologia este domeniul ştiinței care se ocupă de originea cuvintelor oferind omului modern posibilitatea sa observe cum s-a modificat concepția despre lume pe parcursul istoriei, prin evoluția cuvântului de la sensul originar la cel actual, mitologia contribuind deseori la realizarea acestor obiective. Suntem de părerea că exemplele prezentate supra sunt suficiente pentru a convinge cititorul că mitologia greacă a influențat formarea terminologiei biologice, contribuind chiar la formarea unor termeni, interesantă fiind, în mod deosebit, motivația semantică a lexemelor.

Referințe bibliografice

1. *Dicționar enciclopedic.* – Chişinău, Editura Cartier, 2002.

2. *Enciclopedia limbii române*. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. – Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2001.

3. A. Ferrari. *Dicționar de mitologie greacă şi romană*. – Iaşi, Polirom, 2003.

4. C. Cemârtan, M. Stamat. *Limba latină pentru biologi*. – Chişinău, 2008.

5. Γ. Μπαμπινιώτη. Μικρό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας. – Αθήνα, 2006.

6. Νεοελληνική γλώσσα. – Αθήνα, 2001.

7. Ovidiu. *Metamorfoze*, 9.347.

8. Larousse. *Dicționar de civilizație greacă*. – Bucureşti, Univers enciclopedic, 1998.

9. Γ. Χαλιγιάννη. Ελληνο-ρουμανικό λεξικό. – Αθήνα, 1997.

Universitatea de Stat din Moldova
(Chişinău)

BDD-A6597 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:01:58 UTC)